

TÓTH FERENC

Korfu védelme egy francia hadmérnök szemével

Florentin de Perceval hadtudományi értekezése 1715-ből

Korfu 1716. július 8. és augusztus 26. között lezajlott ostroma a velencei-osztrák–oszmán háború (1714–1718) egyik legemlékezetesebb hadi eseménye volt. Az erődített kikötőváros Johann Mathias von der Schulenburg gróf által vezetett védelmének sikere fordulóponthoz jelentett a háború történetében.² A korfui diadalt óriási győzelemként ünnepelték Európában, és ennek tiszteletére komponálta ekkor Antonio Vivaldi zeneszerző híres *Juditha triumphans*³ című operáját. Az oszmán offenzíva Korfu falai alatt kifulladásra kényszerítette a védelmet, és ennek következtében az erődítmény jelentősége rendkívüli módon felértékelődött – egyfajta kereszténység védőbástyája lett – az itáliai és nyugat-európai területek védelme szempontjából. A katonai sikert nagy mértékben megalapozták a velencei hadmérnökök által az előző években végzett erődítési munkálatok. Tanulmányomban az Osztrák Állami Levéltárban található, nemrég publikált, a város ostroma előtt nem sokkal korábban, 1715-ben keletkezett hadmérnöki feljegyzés alapján szeretném bemutatni a Korfu védelmére irányuló terveket. A szóban forgó *Nouveau traité ou Project sur la défense entiere de l'Île de Corfou* című forrást egy korabeli tudós hadmérnöknek, bizonyos Florentin de Perceval-nak tulajdonítják. A dokumentum az osztrák nemzeti levéltár Kriegsarchiv részlegének *Kriegswissenschaftliche Mémoires (Hadtudományi feljegyzések)* című sorozata tizenharmadik darabjaként több tőle teljesen független témájú, főleg 18. századi császári tábornokok által írt hadtudományi értekezés között található.⁴ Ennek köszönhetően a szöveg egészen a legutóbbi időkig egyfajta Csipkerózsika-álomban pihent, és elkerülte a téma iránt érdeklődő történészek figyelmét. Miután néhány éve a forrást már publikáltam, ebben a tanulmányban szeretném az ezzel kapcsolatos

¹ Schulenburg életéről és korfui tevékenységéről, lásd: Schulenburg, Friedrich Albrecht von der: *Leben und Denkwürdigkeiten des Johann Matthias von der Schulenburg*. Leipzig, 1834.; Schmidt, Hans: *Il salvatore di Corfù Matthias Johann von der Schulenburg (1661–1747). Una carriera militare europea al tempo dell'assolutismo*. Venezia, 1991. Újabbban: Molteni, Elisabetta: *La città-fortezza sotto assedio. Schulenburg et la fortificazione di Corfù nella prima metà del Settecento*. In: Karapidakis, Nikos E. – Nikiforou, Aliko D. (eds.): *The Ottoman Empire and Venice. The Ottoman siege of Corfù in 1716*. Corfù, 2019. 193–219.

² A korfui ostromról lásd újabbban: Vaccher, Roberto: *La difesa veneziana di Corfù (1716): aspetti logistici*. In: Karapidakis–Nikiforou (eds.): *The Ottoman Empire and Venice*, 53–80.

³ Lásd: http://scores.ccarh.org/vivaldi/rv644/Vivaldi-Juditha_Triumphans-2013.pdf (letöltés: 2021. jan. 20.)

⁴ Österreichisches Staatsarchiv (Bécs), Kriegsarchiv, série Kriegswissenschaftliche Mémoires Abteilung: 1 N° 13 *Nouveau traité ou projet sur la défense entiere de l'île de Corfou dressé par Mr. Florentin de Perceval. (1715)* (a továbbiakban: *Nouveau traité*).

kutatásaimat összefoglalni és kiegészíteni az események 300. évfordulója alkalmából megjelentetett közlemények újabb eredményeivel.⁵

A kézirat szerzője: Florentin de Perceval hadmérnök

A *Nouveau traité ou Project sur la défense entiere de l’Ile de Corfou* című kézirat már az alcímében megnevezi a szerzőt, Florentin de Perceval-t, az egykori gyalogsági alezredest és XIV. Lajos király itáliai hadserege tüzérségi parancsnokát. Annak ellenére, hogy nagyon keveset tudunk a szerző életéről, a kézirat több információval is szolgál, amelyek segítségével kiegészíthetjük pályaképét. Sajnos nem ismerjük sem születésének, sem pedig halálának pontos évszámát. Legismertebb munkája, az 1715-ben Piacenzában megjelent *Le parfait general d’artillerie* című hadtudományi értekezés szintén szolgáltató néhány adalékot a szerző személyéről, és ezen töredékes adatok segítségével próbálhatjuk meg felvázolni Florentin de Perceval sommás *curriculum vitae*-jét.⁶ E mára szinte teljesen elfelejtett könyv címe alapján ahhoz a kései itáliai reneszánszból eredő hadtudományi műfajhoz tartozott, amely azt vizsgálta, hogy milyen legyen az ideális katona és az ideális hadvezér (*perfetto capitano*).⁷ Egyébként Zrínyi Miklós *Vitéz hadnagy* című munkáját is ehhez az irodalmi kategóriához sorolják a kutatók.⁸

Florentin de Perceval hadmérnök – akit néha Persuval-nak is nevez néhány itáliai forrás – ismereteink szerint a francia királyi hadsereg Camelin-féle bombász-kompániájában kezdte a katonai szolgálatát. E kompánia Surirey de Saint-Rémy tüzérségi összefoglaló munkája szerint egyike volt azon két ilyen jellegű egységnek, amely az 1684-ben megszervezett bombász-ezred létrejötte előtt képviselte ezt a fontos tüzérségi csapatnemet.⁹ Ez alapján feltehető, hogy már fiatal korában megismerkedett a korabeli tüzérség elméleti és gyakorlati alapjaival, amit a már említett későbbi munkájával is bizonyított. A bécsi levéltárban található kézirat szerint a francia–holland háború (1672–1679) idején részt vett a palermói tengeri ütközetben (1676. június 2.), ahol Louis de Rochechouart tengernagy gyújtóhajókkal lángba borította és tönkrevverte a spanyol–holland flottát. 1682-ben részt vett a Duquesne vezetésével lezajlott algíri büntető expedícióban, melynek során a francia flotta gyújtóbombákkal támadta a földközi-tengeri kikötőt.¹⁰ A sikeres akcióban a tengeri ütközetek terén tapasztalt tüzértisztnek bizonyára nagy hasznát vette a neves francia admirális. Két évvel

⁵ Tóth, Ferenc: La défense de Corfou vue par un ingénieur militaire français en 1715. *Un mémoire inédit de Florentin de Perceval*. ΔΩΔΩΝΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΑ, vol. 45-46. (2019) No. 1. 183–222.

⁶ Itt szeretném megköszönni Ciro Paoletti úrnak, az Olasz Hadtörténelmi Bizottság elnökének szíves segítségét, amellyel hozzájárult a szerző életrajzi adatainak pontosításához.

⁷ Lásd ehhez: Fantoni, Marcello (a cura di): *Il „Perfetto Capitano” Immagi e realtà (secoli XV–XVII)*. Roma, 2001.

⁸ Lásd erről újabban: Hausner Gábor, *Márs könyvet olvas. Zrínyi Miklós és a 17. századi hadtudományi irodalom*. Budapest, 2012. Vö. Förföldi Gábor: *Zrínyi prózája és a közhelyek retorikája*. In: Padányi József – Bene Sándor – Fodor Pál – Hausner Gábor (szerk.): *Határok fölött: Tanulmányok a költő, katona, államférfi Zrínyi Miklósról*. Budapest, 2017. 430–431.; Nagy Levente: *Montecuccoli, a magyarok és Szentgotthárd*. In: Tóth Ferenc – Zágoryi Czigány Balázs (szerk.): *A szentgotthárdi csata és a vasvári béke – Oszmán terjeszkedés – európai összefogás. La bataille de Saint Gotthard et la paix de Vasvár – Expansion ottomane – Coopération européenne*. Budapest, 2017. 112–113.

⁹ Surirey de Saint-Rémy: *Mémoires d’artillerie*, tom. 1., Paris, 1707. XII. A hivatkozás a népszerű kötet második kiadásának előszavában található.

¹⁰ La Roncière, Charles de: *Histoire de la marine française*. Paris, 1919. Tom. 5. 714–721.

később Florentin de Perceval már Luxemburg Créqui marsall és Sébastien Le Prestre de Vauuban irányításával folyó ostrománál szolgált. A neves francia hadmérnökkel „észak Gibraltárjának” falai alatt való találkozása és a kiválóan megerősített város bevételének sikere valószínűleg nagy hatást gyakorolt az ambíciózus katonatisztre. Bécsi kéziratának egyik lábjegyzete szerint 1689-ben az V. Lotaringiai Károly császári hadvezér által vezetett mainzi ostrom során megtapasztalhatta a várvédelem komplex feladatainak nehézségét is, hiszen az erődöt végül a francia csapatok kénytelenek voltak feladni.¹¹ Később birodalmi és németalföldi területeken harcolt a pfalzi örökösödési háború (1688–1697) során; így vett részt a már említett Mainz mellett Philipsbourg (1688) és Namur (1695) ostromában is. Ebben az időszakban készítette el a *Mémoire de l'artillerie* című hadtudományi értekezését, amelyet 1695 nyarán nyújtott be Maine hercegének,¹² aki ekkor a francia tüzérség élén álló nagymesteri és főkapitányi címet viselte. Perceval 1715-ben megjelent könyvéhez írt előszavában mondta el, hogy a herceg Torpanne nevű titkárán keresztül így köszönte meg a kéziratot: „Uram, a tüzérségről szóló értekezése, amelyet volt szíves elküldeni, nagyon tetszett Maine hercegének. A katonatisztek körében oly ritka alkalmasság jelének tekintem, amely fogékony e hivatás számára oly fontos részletek tanulmányozására. Óméltósága nagyon helyesli az Ön munkáját és annak folytatására buzdítja.”¹³

A pfalzi örökösödési háború vége után Florentin de Perceval-t Spanyolországba vezényelték, és innen rendelte Maine hercege az itáliai frontra 1701. február 4-én. A spanyol örökösödési háború idején itt látta el a már említett tüzérségi parancsnoki feladatait a francia király hadsereg itáliai csapatai mellett, először Villeroy marsall,¹⁴ majd később Vendôme marsall¹⁵ parancsnoksága alatt. Az ő irányításával zajlott Pávia, Modena, Mantova és Cremona városok erődítményeinek megerősítése. A bécsi kézirat tanúsága szerint a védelmi munkálatok mellett részt vett például Berello (1702), Guastalla (1703), Mirandola és Chivas (1705) városok ostromában is. Nem tudjuk pontosan, hogy milyen módon lépett ki a francia király szolgálatából; valószínűleg a korban szokásos harmincéves szolgálati idejének lejártá után, az 1707-es itáliai hadjárat után leszerelt, vagy engedélyt kapott arra, hogy I. Farnese Ferenc páрмаi és piacenzai herceg¹⁶ szolgálatába lépjen. Itt nagy valószínűséggel 1707-ben nevezte ki a herceg hadserege tüzérségének főparancsnokául, és ebben a minőségében alkotta meg a

¹¹ Tóth, Ferenc (ed.): *Journal des campagnes de Charles de Lorraine*. Paris, 2017. 137–143.

¹² Louis Auguste de Bourbon (1670–1736), Maine hercege, francia hadvezér. XIV. Lajos és Montespan márkinő törvénytelen gyermeke, akit a király legitím gyermekének ismert el és hercegi címmel tüntetett ki. Az életpályájáról lásd újabban: Leroux, Flavie: *Les maîtresses du roi. De Henri IV à Louis XIV*. Ceyzérieu, 2020.

¹³ „*Les Mémoires de l'Artillerie que vous avez envoiés, Monsieur, ont été fort agréables, à Monseigneur le Duc du Maine, c'est une marque d'application qui est bien rare aux Officiers d'Artillerie qui pour l'ordinaire s'apliquent peu aux détails de la connoissance est si nécessaire dans ce Mêtier : Son Altesse Sérénissime les a fort aprouvez & vous exhorte de les continuer.*” Perceval, Florentin de: *Le parfait général d'artillerie*. Plaisance, 1715. Az idézett mű előszavában található (oldalszám nélkül).

¹⁴ François de Neufville (1644–1730), Villeroy hercege. XIV. Lajos 1693-ban marsallá, később pedig testamentumában XV. Lajos nevelőjévé nevezte ki. Életéről lásd: Viguerie, Jean de: *Histoire et dictionnaire du temps des Lumières*. Paris, 1995. Vö. Hochedlinger, Michael: *Die Gefangenschaft des François de Neufville, Herzog von Villeroy, Marschall von Frankreich in Graz 1702*. *Blätter für Heimatkunde*, Jg. 68. (1994) Nr. 4. 122–138.

¹⁵ Louis Joseph de Bourbon (1654–1712) Vendôme hercege, francia hadvezér. Életéről lásd újabban: El Hage, Fadi: *Vendôme. La gloire ou l'imposture*. Paris, 2016.

¹⁶ I. Farnese Ferenc (1678–1727), hetedik páрмаi és piacenzai herceg. A hercegi családról lásd: Drei, Giovanni: *I Farnese grandezza e decadenza di una dinastia italiana*. Roma, 1954.

tüzérségi lóporadagolásról szóló rendeletet, amely valószínűleg az első ottani szolgálatából fennmaradt munkája volt.¹⁷ Szintén fennmaradt egy városok erősítésével kapcsolatos kézirat is ebből az időszakból, amelyből valószínűleg sokat merített a korfui értekezés írásakor.¹⁸ Ha feltételezzük, hogy a francia királyi hadseregbe az 1676-os palermói tengeri ütközet évében lépett be, és amennyiben folyamatosan XIV. Lajos szolgálatában harcolt, akkor 1707-re ténylegesen letölthette a harminc éves szolgálati idejét. Pármai tartózkodása idején írta meg legfontosabb hadtudományi munkáját, a *Parfait général d'artillerie* című értekezést, amelynek kiadását 1714 decemberében engedélyezték, és a következő év elején jelent meg.¹⁹

Florentin de Perceval valószínűleg 1715-ben juthatott el Korfura a híres „pármai zászlóalj” kötelékében, amely a velencei flotta segélycsapataként szolgált.²⁰ A háború kezdetén a moreai oszmán hadisikerek következtében a pármai kontingenst Korfu város védelmének megerősítésére rendelték. A magas rangú francia hadmérnököt valószínűleg nem a pármai segélyhadban alkalmazták, mivel azt egy alezredesre bízta, aki eredetileg a velencei flottában szolgált volna, de akit végül a rendkívüli helyzetre való tekintettel a korfui erőd védelmére vezényeltek. Florentin de Perceval-ra minden bizonnyal azt a fontos stratégiai feladatot bízta, hogy mérje fel a Korfut védő erődök állapotát, és tegyen javaslatot a sziget védelmében szükséges legfontosabb teendőkre. E megbízásának eredménye lehet a bécsi levéltárban őrzött *Nouveau traité ou Project sur la défense entiere de l'Île de Corfou* című kézirat, amelynek tartalmát a későbbiekben szeretném bemutatni. Sajnos nem ismerjük a Korfu védelmében való esetleges további részvételének adatait, és nem tudjuk azt sem, hogy milyen körülmények között ért véget az élete, mivel semmiféle adattal nem rendelkezünk az 1715 utáni tevékenységéről. Ha úgy számolunk, hogy Florentin de Perceval a palermói csata idején körülbelül tizenöt éves lehetett, akkor a születési idejét 1660 körülre tehetjük, és a korfui ostrom idején az ötvenes éveinek végén járó tapasztalt katonatiszt lehetett.²¹

A kézirat keletkezésének történelmi háttere a velencei–oszmán háború eseményei tükrében

A karlócai békét (1699) követő időszakban az Oszmán Birodalom területi integritását megkérdőjelező gondolatok egyre nagyobb teret nyertek a közép- és kelet-európai nagyhatalmak politikai diskurzusában, és az egykori rettegett nagyhatalom megítélése kezdett közeledni a később oly divatos „Európa beteg embere” toposzához. Először I. (Nagy) Péter cár lépett fel aktívan, amikor a poltavai csata (1709. július 8.) után az oszmán területre menekülő XII. Károly svéd király fenyegető jelenlétét kihasználva próbált háborút provokálni. Mivel a

¹⁷ *Regole d'artiglieria di Mr. de Perceval*. A munka eredeti szövege megtalálható a nápolyi Nemzeti Könyvtár Farnese-gyűjteményében, amit Charles de Bourbon (1716–1788) vitetett Nápolyba, amikor 1734-ben a nápolyi királyi trónra lépett. A kézirat pontos jelzetei: Bibliotheca Nazionale di Napoli, MS IV.G.1 (új jelzete: MS XII D5) Vö. Fossier 1982, p. 78. Virgilio Ilari és Ciro Paoletti kollégám szíves közlése.

¹⁸ *L'art de pourvoir et munir les places fortes de leur garnisons, artillerie, munitions dressé par M. Florentin Perceval commissaire général de l'artillerie de Son Altesse le Duc de Parme*. A kézirat szintén a nápolyi Nemzeti Könyvtár kéziratárában található. Jelzete: L. G. 26. Virgilio Ilari kollégám szíves közlése.

¹⁹ Perceval: *Le parfait général*. Florentin de Perceval e munkája viszonylag csekély hatást gyakorolt az utókorra. Kéralio hivatkozik rá egy helyen a katonai enciklopédiájában. Vö. Kéralio, Louis-Félix Guinement de: *Encyclopédie méthodique. Art militaire*. Tom. III. Paris–Liège, 1787. 245.

²⁰ Tricaud, Anthelme de: *Campagnes de Monsieur le prince Eugène en Hongrie, et des généraux vénitiens dans la Morée pendant les années 1716 et 1717*. Tom. II. Lyon, 1718. 480.

²¹ Ciro Paoletti kollégám szíves közlése.

szultán megtagadta a svéd király kiadatását, a cár számára tökéletes *casus belli*t szolgáltatott. Nagy Péter cár a háború sikere érdekében megpróbálta Moldvát leválasztani az Oszmán Birodalom függőségi rendszeréről. II. Cantemir Demeter moldvai fejedelem 1711-ben titkos megegyezést kötött a cárral az oszmán uralom alól való felszabadulás reményében, és csatlakozott Nagy Péter törökellenes hadjáratához.²² Az 1711-es pruti hadjárat ugyanakkor nem a cár és szövetségese által remélt eredménnyel, hanem szégyenletes vereséggel végződött. A moldvai betörés felkorbácsolta a Porta minisztereinek hadikedvét, és már 1712-ben ismét hadat üzentek az orosz uralkodónak. A hadműveletek végül egyfajta „furcsa háborút” eredményeztek csak, de még jó néhány évre volt szükség ahhoz, hogy a két ellenséges nagyhatalom közötti ellentétek elcsituljanak.²³

A valódi háború szikrája végül a Balkánt borította lángba. A *casus belli* itt a karlócai béke azon rendelkezéseiből fakadt, amelyek a Peloponnészoszi-félszigetet (Morea) a Velencei Köztársaságnak juttatták. E terület stratégiai jelentősége óriási volt a további oszmánellenes hadjáratok szempontjából, különösen az oszmán főváros közelsége miatt. Ennek következtében elkerülhetetlen volt egy újabb fegyveres konfliktus, amely a hetedik török-velencei háborúhoz (1714–1718) vezetett. A háború elején az oszmán hadiflotta ügyesen kihasználta számbeli fölényét, a velencei közigazgatással elégedetlen lakosság passzivitását és főleg az európai nagyhatalmak spanyol örökösödési háborút lezáró békeszerződések utáni megosztottságát.²⁴ Másfelől viszont a Velencei Köztársaság korántsem tudott felkészülni a háborúra. A stratégiai fontosságú városok megerősítése érdekében tett erőfeszítések ellenére a velencei haderő viszonylagos gyengesége és a lagúnák városában regnáló krónikus pénzhiány miatt az első hadműveletek az oroszlanos zászlók alatt küzdő csapatok fatális vereségével végződtek. A helyzetet tovább súlyosbította az a tény, hogy az oszmánok pontos információkkal rendelkeztek a peloponnészoszi erődök gyengeségeiről, valamint a katolikusok és ortodoxok ellentéteiről is, amit maximálisan igyekeztek kihasználni. Az oszmán hadüzenetre a török és velencei hajók közötti összecsapások és a montenegrói felkelés szolgáltattak ürügyet.²⁵

A tényleges hadműveletek 1715 májusában indultak el. Az oszmán hadiflotta Szalonikiból hajózott Thébába, ahol a haditanács döntött a hadjárat folytatásáról. Az oszmán haderő stratégiája a Peloponnészoszi-félsziget fontosabb erődítményeinek – főleg Korinthosz és Návplio – ostromára irányult. Ennek elérése céljából Kara Musztafa pasa egy tizenötezer fős janicsársereg élén Lepanto felé vonult, miközben Juszuf pasa egy másik sereggel Korinthosz irányába nyomult előre. A flotta számára az első akadály Tinosz város ostroma volt, amely nagyon hamar véget ért, mivel a velencei parancsnok azonnal feladta a kikötővárost védő erődöt. A szárazföldi csapatok – kihasználva a Théba és Korinthosz között épült új utakat és a Dganum Hodzsa kapudán pasa által vezetett flotta támogatását – gyorsan haladtak a földszorosot védő Korinthoszig. A város ostroma mindössze három hétig tartott, majd a helyőrség

²² Lemmy, Stefan: *Les Cantemir. L'aventure européenne d'une famille princière au XVIIIe siècle*. Bruxelles, 2009. 100.

²³ Bély, Lucien: *Les relations internationales en Europe XVIIe – XVIIIe siècles*. Paris, 1992. 429–433.; Tóth, Ferenc: *La guerre des Russes et des Autrichiens contre l'Empire ottoman 1736-1739*. Paris, 2011. 23–26.

²⁴ Lásd erről újabban: Bély, Lucien – Hanotin, Guillaume – Poumarède, Géraud (dir.): *La Diplomatie-monde. Autour de la paix d'Utrecht 1713*. Paris, 2019.

²⁵ Lásd e háborúról újabban: Chatzopoulos, Dionysios: *La dernière guerre entre la République de Venise et l'Empire Ottoman (1714–1718)*, Montréal, 1999.; Prelli, Alberto – Mugnai, Bruno: *L'ultima vittoria della Serenissima. 1716. L'assedio di Corfù*. Bassano del Grappa, 2016.

feladta ezt a stratégiai fontosságú erődöt. A kapituláció során egy lőporraktár felrobbant, és a baleset következtében lemészárolták a kivonuló görög és velencei csapatokat.²⁶

Návplio, avagy korabeli nevén Napoli di Romania a legerősebb velencei erődítménynek számított a Peloponnészoszi-félszigeten. 1715. július elején, Argosz elfoglalása után az oszmán hadsereg két részre osztva kezdte meg az ostromot: az egyik seregrész a várost, a másik pedig annak fellegrát, a Palamidi erődöt vette körül. Az ostrom csak nyolc napig tartott, mivel a türelmetlen nagyvezír hamarosan rohamra küldte a csapatait. A Palmidi erődöt egy-napi harccal sikerült elfoglalniuk, és ezután a magaslatról még kiválóbban tudták lőni a várost. A városvédők reménytelen helyzetét csak súlyosbította, hogy a helyőrségnek a velencei fennhatósággal és főleg a zsoldjukkal elégedetlen görög katonái közül többen még segítséget is nyújtottak az ostromlóknak. Az árulók kivégzése után az ostrom véres rohammal folytatódott, amelynek során Carlini érsek és számos vele küzdő pap is életét veszítette. A várost az oszmán csapatok hamarosan elfoglalták, lakosságát pedig kifosztották.²⁷

Július vége felé az oszmán flotta már a koroni öböl felé hajózott, és készült Methóni, Pülosz (Navarino) és Koroni városok ostromára. Az ostrom előkészületei alatt az oszmánok megtudták, hogy Pülosz és Koroni védői a javaikat mentve Methóniba vonultak vissza. Az oszmán szárazföldi csapatok a két várost azonnal elfoglalták, és a flottával szinte egy időben felvonultak Methóni falai alá. Néhány napos elkeseredett küzdelem után hamarosan sikerült megállapodni a védőkkel a város feladásáról. Korinthosz, Návplio és Methóni eleste után hamarosan kapitulált Mória és néhány krétai velencei erőd is. Az 1715-ös év végére a Velencei Köztársaság a görög szigetvilágban található összes fontos támaszpontját elveszítette. Korfu szigete maradt csak, mint az egyik legutolsó védőbástya az itáliai területek előtt. Ennek védelme lehetetlen küldetésnek tűnt, de a korábbi évtizedek sikeres európai keresztény együttműködésének példájára ekkor már kirajzolódott a háború kiszélesedének perspektívája. Ezt a „reménytelen reménytelen” állapotot Florentin de Perceval a kézirata elején így fogalmazta meg: „...egy hathatós segítség nélkül, vagy egy olyan külső hatalom magyarországi diverziója, mint a császári hadsereg nélkül kétlem, hogy a háborúban legtapasztaltabb tábornok kockáztatná a hírnevét egy hasonló terület ilyen kevés számú haderővel való védelméért, amikor a vereség ennyire nyilvánvalónak tűnik, a csodák csak a semmiből dolgokat teremtő Istennek adatnak meg.”²⁸ Az isteni gondviselésbe vetett bizalom azonban nem csak teológiai alapon nyugodott, mivel Korfu már a 16. századi török háborúkban is többször kiérdemelte „a kereszténység védőbástyája” címet: 1537-ben és 1571-ben is sikerült az oszmán hódítókat visszavernie.²⁹ Az 1716-os hadjárat előestéjén viszont korántsem tűnt biztosnak a keresztény győzelem, ezért a sziget védelmét körültekintő felmérésekre és pontos számításokra igyekeztek alapozni; erre jó példa Perceval kéziratos értekezése.

²⁶ Bély: *Les relations*, 438–439. Vö. Brue, Benjamin: *Journal de la campagne que le grand visir Ali Pacha a faite en 1715 pour la conquête de la Morée*. Paris, 1870.

²⁷ Hammer, Joseph de: *Histoire de l'Empire ottoman depuis son origine jusqu'à nos jours*. Tom. XIII. Paris, 1839. 271–272.

²⁸ „...mais sans un secours considérable, ou la diversion d'une puissance supérieure en Hongrie comme pourrait être celle de l'empereur, je doute fort que le général le plus consommé dans l'art de la guerre, voulût commettre si aisément sa réputation pour la défense d'un pays semblable avec si peu de troupes lorsque la perte en paraît évidente ; ce n'est qu'à Dieu seul qui de rien fait toutes choses à qui de toute éternité ces miracles sont réservés.” *Nouveau traité*, 107–108.

²⁹ Poumarède, Gérard: *L'Empire de Venise et les Turcs XVIe – XVIIe siècle*. Paris, 2020. 312.

A kézirat

Az isteni csodában reménykedő szerző nyugalomával írt kézirat kétségkívül a Korfu ostromára irányuló hadjárat előkészületeinek egyik legkülönlegesebb forrása. Nemcsak azért, mert nagyon hosszú ideig szinte észrevétlenül lapult a bécsi hadilevéltár dobozaiban, hanem főleg azért, mert a kor legmagasabb színvonalán álló francia hadmérnöki kar egy velencei szolgálatban álló tapasztalt és elismert tagjának tollából származik. Florentin de Perceval e munkája Korfu szigetének átfogó védelmére tesz javaslatot a hetedik török–velencei háború legkritikusabb szakaszában, egy túlerőben lévő ellenség fenyegető inváziója előtt. Az értekezés datálása szerint a szerző 1715. december 28-án fejezte be azt, vagyis a két hadjárat közötti téli időszak kellős közepén, gyakorlatilag a felkészülési fázis utolsó pillanatában. A mű címe alapján feltételezhetjük, hogy több változata is készülhetett korábban, és itt egy újabb, javított verziót nyújthatott be feletteseinek a francia hadmérnök. Az értekezést egyébként Florentin de Perceval a páрмаi uralkodó testvérének, Farnese Antal Ferenc hercegnek³⁰ ajánlotta, aki 1727-ben követte I. Ferenc herceget a trónon. Ő volt egyébként az utolsó Farnese-házból származó páрмаi és piacenzai uralkodó.³¹ Az is elképzelhető, hogy a páрмаi uralkodó kifejezetten hadtudományi nevelő és tanító céllal rendelte meg ezt a számos helyen didaktikus stílusú munkát személyesen kijelölt örököse számára. Az írás egyébként kiválóan beleillik a korabeli hasonló témájú hadtudományi munkák sorába, amelyek közül kiemelkedik Vauban „Értekezés az erődítmények támadásáról és védelméről” (*Traité de l’attaque et de la défense des places*) című műve, melynek első változata az 1660-as években készült el.³² Nagy valószínűséggel Florentin de Perceval-t is inspirálhatta ez a mű, bár erre a szövegben nem találunk közvetlen utalást. Az értekezés bizalmas jellege ellenére az olvasónak szánt bevezetőben a szerző jelzi azt is, hogy később nyomtatásban is szeretné azt megjelentetni. Itt fejti ki azt a fontos gondolatát is, amely szerint a sziget védelméhez 30 000 fős haderőt tekint szükségesnek. A 17. század több jelentős katonai gondolkodója – Montecuccoli, Zrínyi stb. – is hasonló létszámú hadsereget tartott ideális méretűnek. Később – amint erre az úgynevezett „hadügyi forradalom” teoretikusai is felhívták a figyelmet – az egyre nagyobb méretű hadseregek irányítása a 18. század elején komoly harcászati problémákat vetett fel, amelyek hatással voltak a katonai gondolkodásra is.³³

Az értekezés fő szövegének eleje a hadműveletek földrajzi kereteinek és terep jellegzeteségeinek vizsgálatára, gyakorlatilag annak iskolás pontossággal való feltérképezésére hívja fel a figyelmet: „...tanulmányozni kell az erődítmények és helységek számát, elhelyezkedését és kiterjedését, hogy a vidék nyitott vagy zárt és átjárókkal tagolt, hogy a talaj homokos vagy tömött földből áll, hogy az egymást érő hegyek és dombok kemény kősziklából, üledékes talajból vagy könnyű homokból épülnek-e fel, hogy milyen folyamok és folyók haladnak át rajta, jelezni kell, hogy vannak-e ellenséges erődök a völgyekben, és pontosan melyek azok, valamint jelezni a tavak, halastavak és mocsarak pontos helyét...”³⁴ Ezt követően tér rá a szerző az általa „Itália védőbástyájának” nevezett Korfu-sziget adottságainak számbavételére és védelmének főbb kérdéseire. Javaslatok között szerepel a rendelkezésre álló haderők és

³⁰ Farnese, Antal Ferenc (1679–1731), nyolcadik páрмаi és piacenzai herceg.

³¹ Lásd róluk: Drei: *I Farnese*, id. mű.

³² Perréon, Stéphane: *Vauban. Arpenteur du pré carré*. Paris, 2017. 93–98.

³³ Lásd ehhez: Parker, Geoffrey: *The Military Revolution. Military innovation and the rise of the West 1500–1800*. Cambridge, 2008. 45–61.; Black, Jeremy: *European Warfare 1660–1815*. New Haven – London, 1994. 3–7. Vö. Bois, Jean-Pierre: *Les guerres en Europe 1494–1792*. Paris, 1993. 252–253.

³⁴ *Nouveau traité*, 1–2.

eszközök ideális összpontosítása, amelyek segítségével a várható oszmán invázió esetében optimális védelmet lehet a sziget teljes területén biztosítani. A háború kiszámíthatatlan bizonytalanságának ábrázolása érdekében – hasonlóan neves kortársaihoz – Florentin de Perceval is gyakran nyúl vissza olyan antik és reneszánsz fogalmakig, mint a merő véletlent kifejező *Fortuna*, az azt ellensúlyozó hadi erény (*virtù*) és az óvatosság (*prudencia*).³⁵ A szerző az értekezés elején így vall erről: „A nagy vállalkozásokat mindig meg kell, hogy előzék a hadvezér alaposan és körültekintően tervező gondolatai, amelyeket a hadügyminiszternek változtatások nélkül kell elrendelnie a hadjárat előtt. Ugyanakkor a haditerv véghezviteléhez nem elégséges a közepes hadi erényű hadvezér, mivel az érdem ezen csodáihoz párját ritkító fényes elme, nagy bölcsesség, hatalmas jószág, tökéletes önzetlenség, az élet élvezete iránti természetes visszafogottság és kivételes becsület szükségeltetik, hogy élénk heveségét a küzdelemben visszafogja, mivel az élet nagy tetteit az óvatosság vezérli...”³⁶

Itt feltételezhetjük, hogy Florentin de Perceval jól ismerte az ókori klasszikus szerzők (Hérodotosz, Cézár, Vegetius stb.) mellett a humanista és reneszánsz hadtudományi irodalom legjelentősebb klasszikusainak, köztük Niccolò Machiavellinek a munkásságát, de sajnos a szövegben nem hivatkozik olvasmányainak forrásaira.

A sziget védelme legfontosabb előkészületeinek pontos leírásakor Florentin de Perceval kínosan ügyelt arra, hogy az emberi és anyagi erőforrások a lehető legtakarékosabb módon kerüljenek felhasználásra. A számításait minden esetben pontos adatokkal és megfelelő indoklással támasztja alá. A szerző a sziget védelmére rendelt haderőt kis, operatív, könnyen irányítható és egymással szorosan együttműködő katonai egységekre osztva képzelte el. Mint jeleztük, katonai gondolkodására valószínűleg nagy hatással voltak Vauban marsall tengerparti védelemmel kapcsolatos munkái, és ennek megfelelően ő maga is egy jól tagolt tengerparti védelmi rendszert dolgozott ki. Florentin de Perceval a szigeten elhelyezkedő különféle erődök és védművek közötti kapcsolatot négy jelentős haderőt felvonultató, úgynevezett „repülő táborral” kívánta megvalósítani. A különféle csapatnemek kiválasztása során figyelembe vette a sziget hegyvidéki és erdős-cserjés jellegét, így elsősorban gyalogsággal és dragonyosokkal kívánta a táborokat feltölteni. Természetesen igen nagy jelentőséget tulajdonított az úgynevezett „tudós fegyvernemnek”, amelyhez ő maga is tartozott, ezért ötven tüzértisztet és harminc hadmérnököt kívánt alkalmazni a védelmi műveletek során. A lehetőség szerint tapasztalt, harcedzett csapatokat javasolt a sziget védelmére, és az emberi erőforrások megóvása érdekében a betegek és sebesültek ápolására egy táborigényes kórházat is indítványozott. A megfelelő tüzérség kiválasztásánál előnyben részesíti a szabványosított francia ágyúkat és mozsarakat, ugyanakkor egyedi esetekben, a terepviszonyoktól függően igen rugalmas a tüzérségi eszközök alkalmazását illetően. Így javasolta például a hegyvidéken zajló hadműveletek alkalmával az öszvérhátra szerelhető kis méretű hordozható lövegek használatát, amelyhez hasonló megoldásokat feljegyzett Marsigli is, amikor tevehátról működtetett mobil tüzérségről írt a magyarországi török elleni visszafoglaló háború időszakából.³⁷

³⁵ Lásd e fogalmakról: Skinner, Quentin: *A machiavellista fejedelem erényei. Mennyire volt machiavellista Machiavelli?* Obeliscus, 1. évf. (2014) 1. sz. 23–44.

³⁶ *Nouveau traité*, 7–8.

³⁷ „1690-ben, amikor a császári seregek a batocsinai csatában győzelmet arattak a törökök felett, utóbbiak azt az újítást vezették be, hogy két, egyenként háromfontos golyóbisú ágyút kötöztek egy tevehátra két oldalára, mögötte egy-egy török tüzérrel. Amikor azonban ők maguk is belátták, hogy őrült ötlet volt, azonnal visszahívták őket. Az egyik tevehátra azonban nem tudott elég gyorsan futni, így elvágta a lábát és még arra sem maradt idejük, hogy az ágyúkat megmentsék, így azok a császáriak prédájává váltak. A törököknek ez az esztelen gondolata igen nagy mulatságot keltett, mert amikor messziről megláttuk a hadicselt, kitört a nevetés.” Marsigli, Luigi Ferdinando: *Az Oszmán*

Később, a Rákóczi-szabadságharc idején is kifejlesztettek hasonló, lóhátra szerelhető kiságyúkat.³⁸ A szerző több helyen is büszkén említette saját fejlesztésű mozsarát, amelyről sajnos a szövegben semmilyen közelebbi információval nem rendelkezünk. Hasonlóan frusztráló érzés, hogy több olyan, ma már nehezen azonosítható (valószínűleg szintén saját invenciójú) haditechnikai segédeszközzel is beszámolt a szerző, amelyekkel a tüzérség optimális működtetését igyekezett elősegíteni, de nem adott bővebb felvilágosítást róluk.

Vauban hatása megfigyelhető a harcászati eszközök szintjén is. Florentin de Perceval megemlített például egy szintén saját találmányának nevezett gránátvetőt is, amely egy körülbelül 3 lábnyi, hosszú nyelű, kanálszerű kézieszköz és egy hozzá tartozó, elcsúsztatható lécekből álló hosszabbítás együttese, amellyel a fedezékben lévő ellenség közé is könnyen be lehetett ejteni a gránátokat.³⁹ A szerző ezzel a találmányával kapcsolatos lakonikus mondataiból is csak vázlatosan ismerjük meg az eszközt és használatát.

Florentin de Perceval általában igen nagy jelentőséget tulajdonít a háború logisztikai hátterének (nyersanyagok, hadianyagok, szerszámok, eszközök, pénzügyi feltételek stb.), és ezen a téren Montecucolihoz, Lotaringiai Károlyhoz és Vauban-hoz hasonló elveket vall. Kihangsúlyozza a katonai egységeket vezető tisztek szerepét, és szorgalmazza, hogy a rangjukkal és feladataikkal arányos módon rendezzék a juttatásaikat. Noha kiemelt szerepet szán a pénznek a hadsereg működtetésében, mégsem Montecucoli híres idézetének⁴⁰ szellemében tulajdonít neki fontosságot, hanem inkább a katonák szolgálati hűsége biztosítékának tekinti a tisztességes javadalmazást: „...a jó ellátás hűséget jelent” – írja egy helyen.⁴¹ Végetül a háború érzelmi elemeit is hangsúlyozza azáltal, hogy a sziget lakosainak patriotizmusára hivatkozva úgy gondolja, hogy kiváló milíciákat lehet toborozni a korfuiakból, akik így pótolni tudják a védelemhez szükséges hivatásos haderőt.

Azt sajnos nem tudhatjuk, hogy milyen hatást gyakorolt az értekezés a további hadműveletekre. Mivel több változat is készülhetett a munkából, valószínűleg eljutott e szöveg a sziget védelmével megbízott főparancsnok, Schulenburg gróf kezébe is. A gróf 1716. február 15-én érkezett meg Korfura, és addigra már igen jól tájékozódott a sziget védelmével kapcsolatos kérdésekről. Ez főleg annak a ténynek volt köszönhető, hogy miközben a velencei Lazarettóban töltötte kényszerű karanténját, a velencei kormányzat igen terjedelmes dokumentációval látta el, amelyben térképek, rajzok, leírások egyaránt voltak. Nagy valószínűséggel köztük lehetett az általam vizsgált kézirat is, amelynek dátuma éppen Schulenburg Velencébe való megérkezésének és karanténjának idejével esett egybe. Az is elképzelhető, hogy kifejezetten tőle rendelték meg a sziget átfogó védelmi terveit. Mindezekre a

Birodalom katonai állapotáról, felemelkedéséről és hanyatlásáról. Ford. F. Molnár Mónika. Budapest, 2007. 140–141.

³⁸ Lásd erről: Markó, Árpád: *Les soldats français dans la guerre d'indépendance du prince François II Rákóczi (1703–1711)*. Revue des études hongroises, tom. 8–11. (1933) No. 11. 278–279. Vö. Tóth, Ferenc: *Officiers français au service de l'armée du prince François II Rákóczi*. In: *W służbie obcych monarchów i państw*. Ed. Ciesielski Tomasz, Warszawa, 2015. 73–93.

³⁹ A korabeli kézigránátok történetéről és használatáról lásd: Crassiez, Capitaine Robert: *A propos des grenades à main*. Revue militaire suisse, tom. 120. (1975) No. 11. 542–549.

⁴⁰ „A történelem tele van olyan példákkal, melyek a pénz csodálatos hatásait tárgyalják, épp ezért nem csodálkozhatunk azon, hogy valakit megkérdeznek, mi kell a háborúhoz, ezt válaszolja: 'Három dolog: pénz, pénz és újfent pénz.' Montecucoli, Raimondo: *A magyarországi török háborúkról*. Ford. Domokos György. Budapest, 2019. 92.

⁴¹ „...ce sont les bons traitements qui nous insinüent l'affection.” *Nouveau traité*, 98.

feltételezésekre elsősorban olaszországi könyvtárak és levéltárak gazdag gyűjteményeiben való további kutatások adhatnak választ.⁴²

E forrásszöveg vázlatos ismertetésével szerettem volna felhívni az olvasó szíves figyelmét egy érdekes pályájú, mára teljesen elfelejtett francia hadmérnök, Florentin de Perceval munkásságára, amely jól jelzi a korabeli francia katonai gondolkodás távoli, a Mediterráneum keleti részén is érezhető hatását. A szövegben jól tetten érhető Vauban és a francia hadmérnöki kar sikeres tevékenységének kelet-európai visszhangja. A Vauban-féle tengerparti védelmi rendszer jó időre eltávolította a Francia Királyság partjaitól az ellenséges haderőket. Ennek a rendszernek egy sokkal szerényebb, Korfu szigetének dimenzióira és a velencei kormányzat szerényebb költségvetéséhez szabott változatát készítette el Florentin de Perceval a sziget történetének egyik legkritikusabb időszakában. A védelmi terv jelentősége nem annyira a hadszervezés és haditechnika újításaiban rejlik, hanem az új, korszerű eszmék elterjesztésében, amelyek a földrész keleti felén sokkal lassabban nyertek teret. Számos kétségtelen erénye ellenére az értekezés – csakúgy, mint szerzője – a teljes ismeretlenség homályába merült az oszmán veszély elmúltával, s átadta helyét a győztes hadvezérnek, Johann Mathias von der Schulenburgnak, akinek végül sikerült megvédeni a kikötővárost és vele együtt Korfu szigetét 1716-ban. A bécsi Kriegsarchiv azonban szerencsére megőrizte számunkra e forrást, amelynek segítségével három évszázad távlatából jobban megérthetjük a velencei–török háború eseményeit, amelyek értékelése, valamint a konfliktus következményeinek és stratégiai tétjeinek feltárása szempontjából nem érdektelen megismernünk egy hajdani kortárs francia szakember gondolatait. Az ilyen és ehhez hasonló forrásszövegek – a várépítés folyamatához hasonlóan – fontos építőköveket jelentenek a múlt eseményeinek rekonstrukciójához.

⁴² A már említett Nápolyi Nemzeti Könyvtárban található Farnese-gyűjtemény mellett a velencei Állami Levéltárban (ASVe) őrzött Schulenberg-gyűjtemény átnézése és az ottani források – különös tekintettel a gróf *Journal de l'année 1716 pendant la quelle arriva le siège de Corfù et l'heureuse délivrance de cette place* című kéziratára – összehasonló kutatása hozhat további eredményeket Florentin de Perceval életével és munkásságával kapcsolatban.